Integraal en duurzaam beleid vraagt om bredere visie boekenmarkt

01-09-2014 08:26

Bij de discussie over het voortbestaan van de Vaste Boekenprijs komen beleid en effect mondjesmaat aan de orde. Zonder hard bewijs wordt gesteld dat het systeem werkt en dat het brede aanbod van boeken voor een groot deel het gevolg is van de wet. Is dat zo en hoe verhoudt die wet zich tot ander beleid? De Vaste Boekenprijs een wettelijke regeling die ervoor zorgt dat de verkoopprijs van boeken gedurende een bepaalde periode na het verschijnen ervan vastligt. Met de vaste prijs wil de wetgever prijsconcurrentie voorkomen. Uit cultuurpolitieke overwegingen wordt aldus een inbreuk toegestaan op de mededinging en vrije markt. De idee is dat uitgevers door een vaste prijs in staat zijn ook kleinere, minder winstgevende titels uit te geven en dat een gevarieerd aanbod van boeken overal in Nederland verkrijgbaar is.

Werkt de wet? Voorstanders van de wet vrezen bij verdwijnen daarvan voor verschraling van het aanbod, auteurs aan de bedelstaf en verdwijnende boekhandels. Tegenstanders noemen de vermeend hoge prijzen van boeken en de innovatie in de sector, die zou worden tegen gehouden. Feit is dat het niet goed gaat met de boekenmarkt. Omzetten slinken en boekhandels verdwijnen. Met de meeste boeken wordt geen geld verdiend door uitgevers. Slechts een handjevol auteurs kan rondkomen van het schrijverschap. De verkopen van e-boeken stijgen weliswaar, maar de toename is marginaal. Een groei van 4 naar 5% van de totale markt is al snel gehaald als de verkoop van papieren boeken (95% van de totale markt) fors afneemt. Is de wet mede oorzaak van de slechte situatie of is er wat anders aan de hand? Iets dat vraagt om een breder beleid?

Waarom wil de wetgever een breed aanbod van boeken stimuleren? Ik neem aan omdat hij het belangrijk vindt dat die boeken worden gelezen. Bijvoorbeeld om kennis over te dragen, die nodig is voor een (duurzame) economische groei van de kenniseconomie die Nederland wil en moet zijn. De wetgever beoogt een effect en daarvoor is aanbod van boeken nodig. Maar ook vraag naar aanbod. De praktijk is dat jaarlijks miljoenen boeken worden afgeschreven (verpulverd) en/of verramsjt. Er is sprake van overproductie ook al werken uitgevers er hard aan deze te reduceren. Wordt de overproductie in de hand gewerkt door de wet? Hoe verhoudt het stimuleren van aanbod (vanuit cultuurpolitieke overwegingen) zonder of met afnemende vraag zich tot een innovatief en duurzaam overheidsbeleid? Het maken van fysieke boeken die niet worden verkocht

(laat staan gelezen) is niet duurzaam, ook al is het papier recyclebaar nadat de boeken zijn vernietigd. Kunnen technische innovaties verbeteringen opleveren?

Naast de marktinbreuk zit er iets eigenaardigs in de wet: de vaste boekenprijs geldt alleen voor gedrukte boeken. Niet voor e-boeken. Prijsregulering voor e-boeken blijkt ongewenst omdat deze de innovatie op de (e-)boekenmarkt zou schaden en er een cultureel belang ontbreekt. Welk cultureel belang ontbreekt er dan? Ook e-boeken zijn (digitaal verpakte) uitingen van het geschreven woord. Bij e-books mag wel met de prijs worden gevarieerd. Wordt door het niet opnemen van e-books in de vaste prijs niet juist een concurrent gecreëerd die de vraag naar het gestimuleerde papieren aanbod doet afnemen? En welke innovatie wordt geschaad bij een vaste prijs voor e-boeken? Geldt de innovatiebeperking dan niet voor de papieren boekenmarkt? Hoeft die markt niet te vernieuwen terwijl er op het vlak van verduurzaming en efficiency een wereld is te winnen? Met allerlei innovaties kunnen oplages vooraf nauwkeuriger worden vastgesteld (denk aan crowd sourcing en social media). Met Printing on Demand (PoD) kunnen kleinere oplages, ook een enkel exemplaar - worden geprint. Zelfs direct door de auteur, zonder tussenkomst van een uitgever. En is met partijen als Bol.com en Amazon niet een breed beschikbaar, goed vindbaar en praktisch verzorgd aanbod gegarandeerd?

Betekent de wet slechts behoud van een papieren leescultuur waarvoor gezien de cijfers steeds minder animo is? Een sterfhuisconstructie? Het lijkt erop als het economische, duurzaamheid-, cultuur- en innovatiebeleid van de overheid in breder perspectief worden beschouwd. Het lijkt verschillende doelen en daarmee effecten na te streven, die elkaar tegenspreken. Neem het paperless office-beleid van de overheid. Ingegeven door kostenoverwegingen moet er minder papier worden gebruikt. Het groene sausje dat eroverheen wordt gegoten is misleidend: papier wordt vervangen door middelen die evengoed een (zelfs vaak hogere) footprint hebben. Aangetoond wordt de vermeende verduurzaming niet. Of denk aan het klakkeloos stimuleren van digitaal onderwijs. Ik berichtte er al eerder over op InCT.nl. Als we een grote hoeveelheid onderzoeken moeten geloven wordt een generatie oppervlakkige en neurotische datazoekers opgeleid, onder meer via kekke iPadschooltjes. Gevolg: kinderen die nog minder genegen zijn om langere tijd hun aandacht vast te houden en daardoor waarschijnlijk nog minder boeken zullen lezen. Recent Noors onderzoek toont aan dat lezers van papieren boeken veel meer onthouden van verhalen dan lezers die dezelfde verhalen via een e-reader tot zich nemen. Is dat de innovatie die we willen? Waarom papieren boekenaanbod stimuleren als de vraagzijde welbewust wordt afgebouwd?

Voor een duurzame economische groei van de boekenmarkt is ook een groei aan de vraagzijde van belang. En daar knelt de schoen naar mijn mening. Continu met internet verbonden krijgen wij dagelijks ruim 100.000 woorden (Leo Tolstoj's Oorlog en Vrede bevat nog niet de helft daarvan), 377 reclameboodschappen of 35 gigabyte aan informatie te verwerken. De 'Data smog' verandert onze manier van lezen. Ligt de oorzaak van de dalende vraag naar boeken niet in ons veranderde leefpatroon en daarmee leesgedrag? Dit in combinatie met een opkomende beeldcultuur en de factor tijd? Een boek, ongeacht de vorm, vraagt om rust, tijd en aandacht. En die zijn schaars. Een vaste prijs verandert dit niet. Als het brede aanbod van papieren boeken zo belangrijk is (en blijkbaar ook het effect ervan), moet ook de vraag ernaar worden gestimuleerd. Promoot lezen, stel het verplicht, maak er tijd voor. Erken het belang van lezen van boeken, leer dat het ons verrijkt en dat het belangrijk is voor de toekomst van onze (kennis)economie. Steek meer geld in literatuuronderwijs, ondersteuning van schrijvers en hulp bij innovatie. Dan blijft dat brede aanbod vanzelf (duurzaam) overeind. Een wet op de vaste Boekenprijs alleen regelt dat niet. Slechts met integraal beleid kan een gezonde, gewenste markt ontstaan waarin ook verduurzaming kan worden nagestreefd.

Erik Timmermans is directeur Stichting Papier & Karton.
Papierenkarton.nl wil een kennisplatform en spil in de informatievoorziening over en bewustwording van de duurzaamheid van papier en karton zijn, waar partijen kennis brengen, halen en uitwisselen en daarmee elkaar

inspireren en hun samenwerking intensiveren
www.papierenkarton.nl

Erik Timmermans